

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska föreningen

1986-01-29

Redigerade av civ ek INGRID WERNER och ek dr ANDERS BJÖRKLUND

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Ordförande: Generaldirektör Tony Hagström.

Inledare: Finansminister Kjell-Olof Feldt, professor Johan Myhrman, professor Lars Werin, fil dr Sixten Korkman.

Debattdeltagare: Fil dr Nils Lundgren, direktör Håkan Gergils, professor Erik Lundberg.

Tony Hagström:

Inför kvällens förhandlingar ber jag särskilt att få välkomna finansminister Kjell-Olof Feldt. Vi har bjudit in tre nationalekonomer som skall debattera med honom om årets finansplan, men naturligtvis är även auditoriet välkomna att delta i diskussionen.

Bland de tre som till att börja med kommer att framträda här från podiet välkomnar vi Sixten Korkman från Finlands bank. Han har i sin forskningsverksamhet analyserat effekterna av växelkursjusteringar i de nordiska landerna och vi får se om han har skal att byta inriktningen på sin forskning efter kvällens övning. Vidare har vi Lars Werin, professor vid Stockholms universitet, med oss ikväll. Han har under senare år studerat budgetunderskottets effekter, bland annat på de finansiella marknaderna, och vi får se vad han har för kommentarer till finansplanen. Slutligen får vi höra Johan Myhrman som är professor här vid Handelshögskolan och en aktiv debattör på det ekonomiskt-politiska området. Han var medförfattare i den senaste SNS-rapporten och har specialiserat sig på penningpolitik i sin forskargärning.

Jag foreslår att vi ber Johan Myhrman inleda kvällens diskussion – varsågod!

Johan Myhrman:

Jag befarar att svensk ekonomi inte riktigt är på rätt vag. Det betyder inte att vi kör i diket nästa budgetår, men oroande problem måste identifieras och analyseras så tidigt som möjligt.

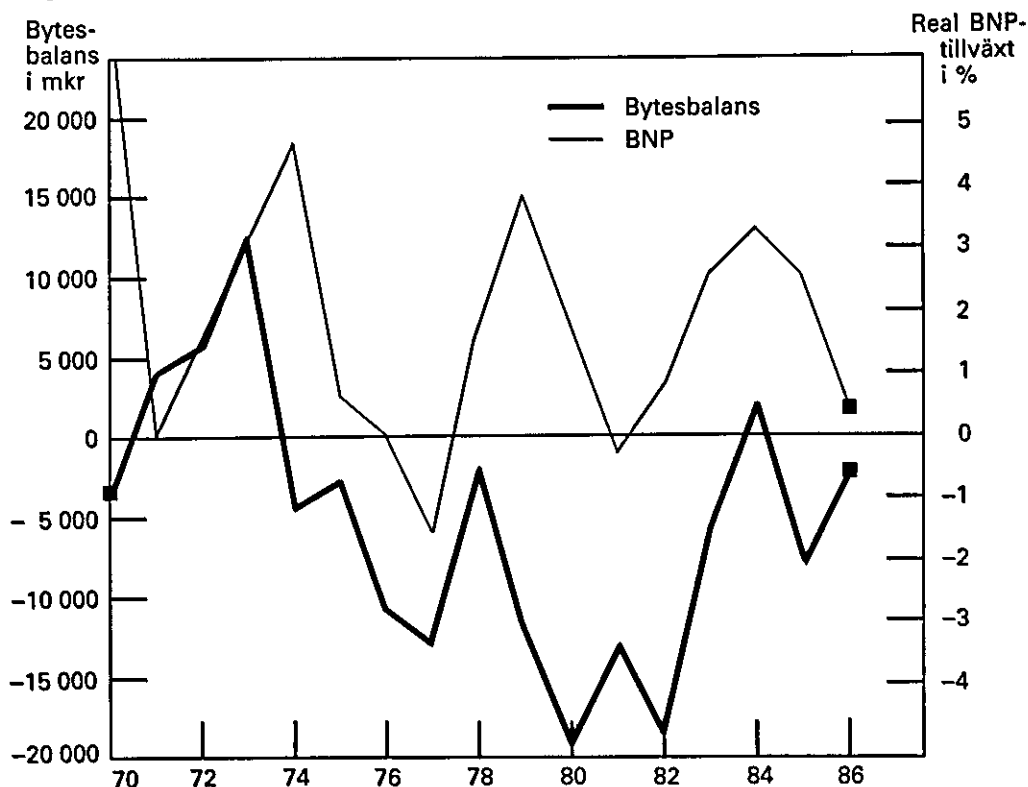
Mot bakgrund av sammanlagt 26 procents devalvering åren 1981–82 och en därpå följande mycket stark och uthållig internationell konjunkturuppgång är följande fakta oroande:

Bytesbalansen nådde bara precis upp över nollstrecket under det basta året – 1984. Bytesbalansen – se *Figur 1* – skall ju balansera över konjunkturcykeln. Eftersom den inte gör det, verkar vi fortfarande ha ett *strukturellt* underskott.

Detta beror i sin tur på att vi har ett sparandeunderskott i svensk ekonomi på grund av budgetunderskottet, även om detta har minskat på senare år.

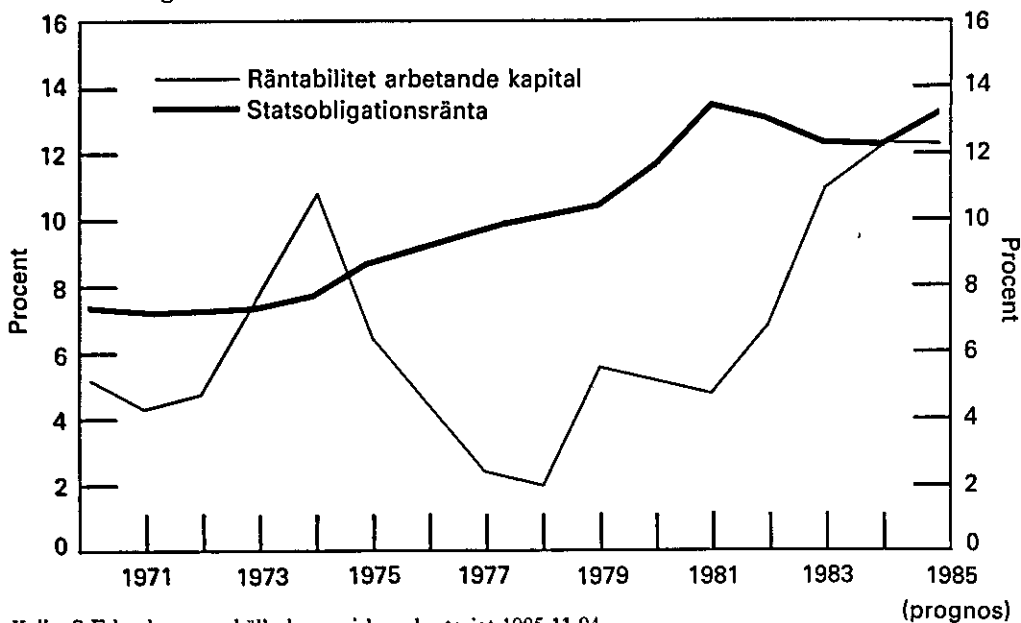
Budgetunderskottet ger en svag bytesbalans eftersom näringslivets sparande inte räcker till med det låga hushållssparandet. Det *allvarliga* med budgetunderskottet är att det varat under så lång tid. Därmed har stocken av utestående statsobligationer blivit mycket stor. Detta har drivit upp rantan. Även om budgetunderskottet

Figur 1 Bytesbalans och BNP i Sverige 1970-1986 (1980 års priser).

Källor: Bytesbalans - Riksbanken; BNP - Statistisk årsbok, KI-85.

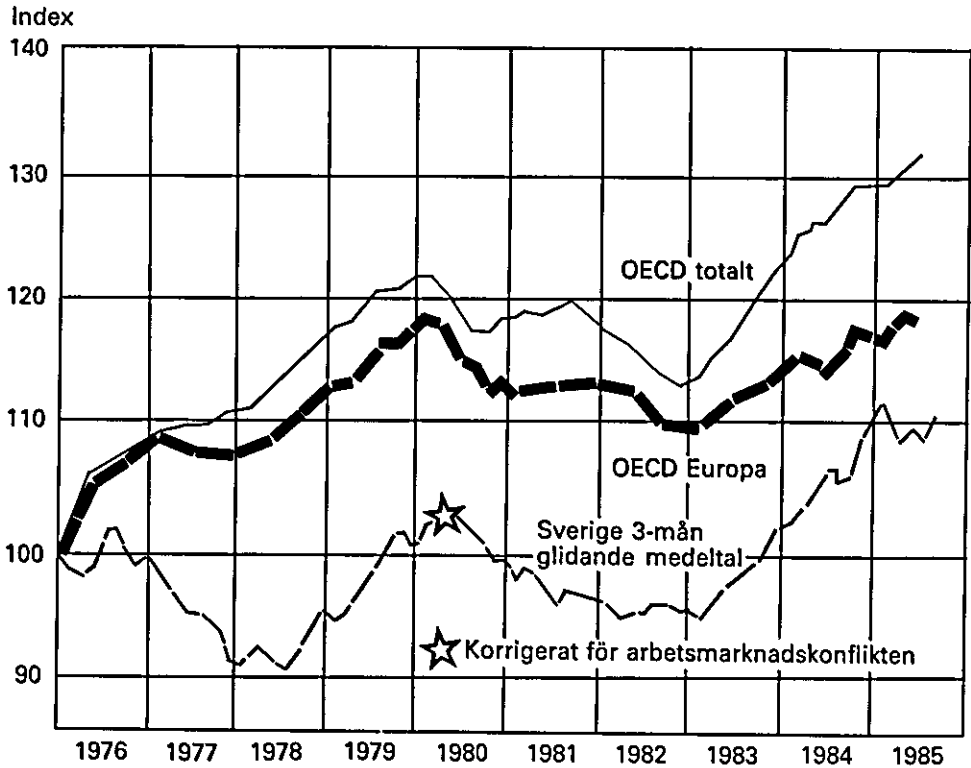
Figur 2 Avkastning på arbetande kapital i tillverkningsindustrin och räntan på statsobligationer

Källa: S-E-bankens samhällsekonomiska sekretariat 1985-11-04

(prognos)

Figur 3 Industriproduktionen i OECD och Sverige. Index: december 1975 = 100.

Källa: Svenska Handelsbanken.

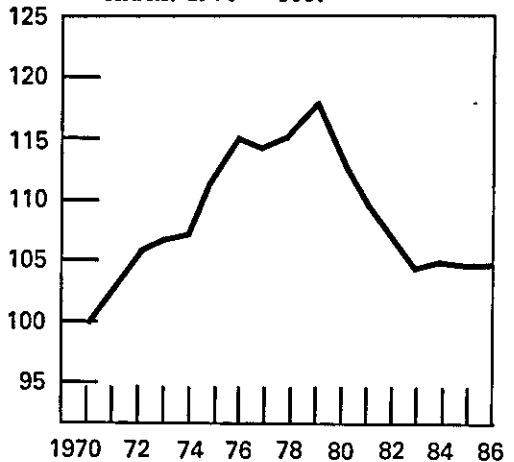
tet nu minskat, ökar fortfarande statsskulden, vilket försvårar räntesänkningar.

Den höga räntan – se Figur 2 – försämrar i sin tur incitamenten till investeringar. Skillnaden mellan nominell ränta och avkastningar på realkapital är en av faktorerna som är avgörande för näringslivets investeringsvilja. Även om vi nu haft en viss investeringsökning under 1984 och 1985 är ändå investeringskvoten så orerhort låg. Det investeras för litet i Sverige och framför allt har vi för litet expansionsinvesteringar, som bygger ut produktionskapaciteten och ökar sysselsättningen.

Resultatet av denna dåliga investeringsutveckling avspeglar sig i en verklig stagnation i industriproduktionen under de senaste 10 åren. Trots den starka uppgången under 1983 och 1984 ligger industriproduktionen endast ca 10 procent högre än 1976 – se Figur 3. Bristen på ekonomisk tillväxt i den svenska ekonomin avspeglar sig också i den låga ökningstakten i BNP. Numera tycks vi få nöja oss med en tillväxt mellan 1 och 2 procent. Även den senaste långtidsutredningen synes helt missmodigt acceptera en ökningstakt på denna nivå.

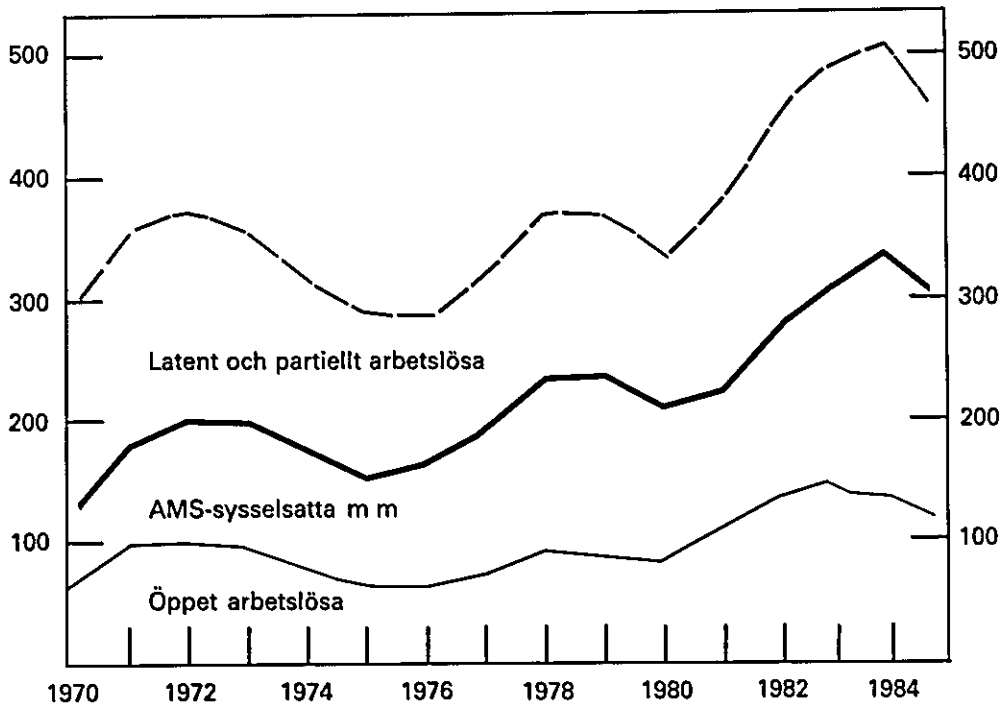
Detta är enligt min mening djupt oroande av framför allt två skäl. För det första är andra sidan av detta mynt en mycket låg ökning av reallönerna – se Figur 4. Detta ger upphov till

Figur 4 Real timlön för samtliga löntagare. Index: 1970 = 100.

Källor: Konjunkturinstitutet (KI), Statistiska centralbyrån och finansdepartementet.

Figur 5 Arbetslöshet i Sverige. 1 000-tal personer.

oro på arbetsmarknaden med för stora nominella löneökningar som resultat. Dessutom leder det till allvarigare fördelningspolitiska konflikter när man skall dela på en kaka av konstant storlek i stället för en växande kaka. Slutligen är det ganska rimligt att även löntagarna får del i den ökning av BNP som (i den mån den varit reell) hittills tillfallit den offentliga sektorn och företagen.

För det andra innebär dessa utsikter en tilltagande risk för en *sysselsättningskris*. Som framgår av *Figur 5* uppvisar arbetslösheten en trendmässig ökning. Om dessutom den offentliga sektorn måste hållas tillbaka och vi samtidigt går in i en internationell recession är sannolikheten hög för en markant ökning av den reella arbetslösheten, även om man lyckas dölja den mer eller mindre väl med olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Möjligen – och i bästa fall – skulle en sådan utveckling kunna motverkas av fallande oljepriser. Men det är ännu för tidigt att dra några sakra slutsatser om den senaste tidens handlingar på oljemarknaden.

Låt mig nu övergå till att, mot denna bakgrund, diskutera den ekonomisk-politiska strategi som regeringen använt sig av sedan 1982 och som även årets finansplan bygger på.

Denna strategi, "den tredje vagen", beskrivs oftast med orden: "Vi skall både arbeta och spara oss ur de ekonomiska problemen".

Om man försöker tolka den konkreta innebörden av denna formulering måste det nog bli ungefär det följande.

Att *arbeta* sig ur krisen innebär:

Devalvering → vinstökning → ökade investeringar → bättre sysselsättning.

Att *spara* sig ur krisen betyder:

Minskade budgetunderskott samt återhållsamma löneökningar.

Denna strategi har emellertid bara fungerat till en del, som visades i den empiriska delen av mitt anförande. Devalveringen har lett till vinstökning, vilken även understöts av relativt återhållsamma löneökningar, *men trots detta* har investerings- och sysselsättningsökningarna varit alldeles för modesta med hänsyn till storleken på devalveringarna och styrkan i den internationella konjunkturuppgången. Anledningen till strategins misslyckande

är troligen att man blandat ihop nodvandiga och tillrackliga villkor for en framgångsrik devalveringspolitik. Den tredje vagens strategi är ett *nödvändigt villkor* for att devalveringarna skall leda till ökad tillvaxt och sysselsättning, men den är inte sakert ett *tillräckligt villkor*.

Vad är det då som saknas i denna ekonomisk-politiska strategi?

Forst kan man konstatera att man får inte tillväxt bara for att man önskar det. Man får inte ens tillvaxt om man låter vinsterna öka till bland de högsta nivåer vi haft. Vad är felet? Man måste skapa en miljö for tillvaxt, en grogrund.

Detta beror på att *tillväxt är formåga och vilja till anpassning till nya omständigheter* hos den enskilde individen och det enskilda foretaget. Vår värld karakteriseras av standiga storningar, av nya impulser i form av tekniska och organisatoriska nyheter. Graden av omställningsformåga, av strukturovandlingskapacitet, avgör tillvaxtens storlek. Jag hinner inte gå djupare in på dessa tankegångar utan hänvisar till kapitel 2 i årets SNS-rapport. Men låt mig i varje fall helt kort namna ett antal faktorer som idag hamnar strukturovandlingskapaciteten:

- Marginalskatter
- Inflation
- Bristen på lonespridning
- Regleringar
- Offentliga sektorn och dess monopol
- Utbildningsvsavendet.

Jag vill darfor sluta med att saga att regeringen i sin finansplan inte vidtagit några av de åtgärder som är onskvarda for att uppnå ökad tillvaxt och sysselsättning utan enbart forlorit sig på en onodigt hård och långvarig nedpressning av reallonenivån.

Lars Werin:

När man skall diskutera årets finansplan finns tre svårigheter.

Den första är att beskrivningen av det ekonomiska laget i det korta perspektivet är valgjord. Den aktuella finanspolitiken inom de ramar som momentant galler eggjar heller inte till några kraftigare invändningar. Men att stå här och dela ut pluspoäng till finansministern är ju inte roligt utan bara dåligt använd tid.

Den andra svårigheten är att de verkligt stora frågorna i den nära framtiden har regering och riksdag inte så mycket att säga till om, eftersom avgörandet trafias på helt annat ställe, i avtalsforhandlingarna. Omvärlden har bara

att vanta och se och be på sina bara knän att allt går vägen.

Den tredje svårigheten är att de viktiga budgetproblemen är strukturella, i den mening att de har att göra med skatte- och utgiftssystemens *grundegenskaper*. De inryms darför inte i en finansplan av den typ vi är vana vid, och den aktuella finansplanen är ett nytt exempel på.

Det finns en hel del att glädja sig åt i de senaste årens utveckling. Men samtidigt är det ett trist faktum att varken statsbudget eller byttesbalans är slutgiltigt sanerade. Så tillkommer det for varje ytterligare år alltmer pinande faktum att det ihållande lyftet for de disponibla reala inkomsterna vägrar att infinna sig.

Bakgrundsfakta när det galler realinkomsterna är välkända, men jag skall ändå erinra om dem. Ser vi på hushållens disponibla reala inkomster per capita, kommer de i år upp på ungefär samma nivå som de låg på 1975, for 11 år sedan. De kommer att ligga ca 2 procent under sin hittillsvarande topp 1980, och om det inte hade varit for den starka uppgången forra året hade det sett ännu samre ut.

Det är inte svårt att se och forstå att missnotjet med den här ordningen växer allt snabbare. Inte minst tar det formen av hårdnande fordelningsattityder nu när det går upp for allt fler att det tycks vara ett nollsummespel som är i gång. Och det är ju också det som är dynamiten i avtalsrorelsen.

Den svaga utvecklingen av realinkomsterna beror på att de fastnat i ett slags ravsax mellan låg BNP-tillvaxt – svagare än i nästan alla andra OECD-lander – och snabbt stigande skatter och offentliga utgifter. Nu kan man ju hävda att ökningen av offentlig service borde raknas in i den egentliga realinkomsten, och om man bildar en *total real hushållsinkomst* bestående av disponibel realinkomst *plus* konsumtionen av offentliga tjänster finner man att den, med nationalrakenskapernas mått, har vuxit med knappt 1 procent om året per capita från 1975. Hela ökningen kommer alltså på offentlig konsumtion.

Även detta är en ganska klen tillvaxt, och så tillkommer naturligtvis att folk i praktiken inte tanker på det sattet. Det är pengar i plånbocken som raknas. Jag läste häromdagen en energisk pladering for återställande av forlorad reallön, framford av ordföranden for kommunaltjänstemannaforbundet, alltså en av de viktigaste producentererna av offentliga tjänster. Men inte ens han sa ett enda ord om plusposten.

I den här situationen borde det bedrivas ett intensivt och fordomsfritt sokande efter nya möjligheter att öka tillvaxt och realinkomster. Sakerligen finns flera av de viktigaste just i

mera långsiktiga revisioner av skatte- och utgiftssystemen. Men trots att detta är budgetpolitikens terräng har finansplanen ingenting att ge.

Det är en brist – tycker jag – att finansplanen inte ens har en ordentlig diskussion som i varje fall kunde bidra till att skapa beredskap för systemrevisioner, som kanske redan borde ha skett och som i varje fall mycket väl kan plötsligt bli helt nödvändiga. Det borde man våga sig på i den första finansplanen under en ny mandatperiod, då marginalerna för nya idéer, alternativtänkande och experiment är som bredast, eller – om man hellre vill uttrycka det så – som minst smala. Man får ju säga att det onekligen är en viss kontrast mellan den friska och djärva fornyelsen av kreditpolitiken, och den tunga traditionsbundenheten i budgetpolitiken.

Innan jag går över till mera dagsaktuella frågor skall jag själv – och det är jag nästan tvungen till efter det jag just sagt – ta fram två förslag till mera strukturella revisioner. Båda gäller utgiftssidan. Det är möjligt att jag i det andra förslaget tar mig något större friheter än vad man kan begära av en finansplan, även om den gors aldrig så ambitiös och långsiktigt målmedveten. Det första förslaget är ytterligt välkänt, men enligt min mening ändå värt att pladera för. Det andra förslaget är inte heller det nytt; det är i själva verket nittio år gammalt – men knappast så närvarande i debatten som det enligt min mening borde vara.

För det första menar jag att det nu är dags att grundligt och allsidigt ta upp frågan om produktionsansvaret för offentligt finansierade tjänster. Som det nu är – och det är ju välbekant – har vi en mycket intim koppling mellan offentlig finansiering och produktion i offentlig regi. Men en sådan koppling är inte heller det naturliga naturnödvändigt över ett brett register av områden. Det är en mycket väl bestyrkt iakttagelse att konkurrens mellan producenter drar ner produktionskostnaderna – vilket skulle vara bra för de offentliga finanserna. Och säkerligen skulle ett ökat näringslivsansvar verka stimulerande på utvecklingen av tjänsteproduktionen i stort – vilket skulle vara bra för tillväxten och antagligen bytesbalansen.

Jag behöver inte vidareutveckla dessa aspekter som redan framförts av så många andra. Men såvitt jag kan bedöma domineras åsiktsbildningen i de här frågorna ganska bastant av etablerade producentintressen: av talesmän för de offentliga ensamproducenterna som inte så gärna vill uppge sina positioner, och av särskilda fackliga organisationer som inte så gärna vill förlora medlemmar till andra fackliga organisationer. Det är begripliga atti-

tyder, men de skall rimligen inte vaga tungt i besluten.

När det gäller frågan hur offentlig finansiering skall förenas med produktion i företagsregi finns naturligtvis problem på det rent tekniskt-praktiska planet. Men om de inte redan är lösta, så är det säkerligen en stimulerande utmaning för den svenska socialpolitiska kreativitet som vi på goda grunder är så stolta över. Vad inkomstfördelningen angår skulle den ju inte påverkas av en sådan åtgärd mer än den påverkats hit och dit av andra strukturförändringar i näringslivet.

Det argument som antagligen väger tyngst hos skeptiker och som av dem gärna – fast missvisande – kläds i inkomstfördelningstermer, är att det kan bli ett slags segregeringstendenser genom att höginkomsttagare, när möjlighet nu yppar sig, skulle välja att hoja sin konsumtion både kvantitativt och kvalitativt över gratisnivån av flera av dessa tjänster, och bli sådana som har kraftig social laddning. Som akademisk nationalekonom kan jag inte ha någon fast mening om betydelsen av detta, min avsikt är bara att pladera för att frågan verkligen kommer upp till rationella, pragmatiska överväganden på en nivå ovanför de rena gruppintressena. Det är den värd.

Innerst inne har jag för övrigt en känsla – baserad på iakttagelser av vad som hander utomlands – att detta är en reform som under alla omständigheter kommer. Frågan är i så fall mest om den sker *nu* när den behövs som bast, eller längre fram. Jag tror att vi har ett fall av det som i marxistisk teori beskrivs som att produktionens organisation inte längre rimmar med de underliggande produktionsförhållandena. Därför kommer organisationen att andras.

Nu är det naturligtvis en fundamental omständighet att huvuddelen av de offentliga tjänsterna tillhandahålls av *kommunerna*. Det är ju också dessa som har stått för expansionen på senare år. Trots finansplanens sobra och försiktiga ton kan man på två ställen tycka sig märka att finansministern är irriterad. I det ena fallet rör det sig om de avtalslutande parterna på arbetsmarknaden, i det andra just om kommunerna och deras utgiftsexpansion. Och det är klart, vill man ha en ådstämning är det ju inte så roligt att se att ett område tar sig friheter. Samtidigt är det ju så att kommunerna utnyttjar ett budgetutrymme som staten själv så innerligt väl skulle behöva.

Jag vill nu lägga ett förslag som är mycket konkret, och *tekniskt* mycket enkelt. Det gäller en justering av kommunallagen. I 2 kap, 22 §, andra stycket står att utgången av en omröstning i kommunfullmäktige eller landsting "bestämnes genom enkel majoritet, om ej an-

nat är föreskrivet för särskilda fall”.

Jag föreslår nu att man tillfogar föreskrifter som säger att för ett visst specificerat, lämpligt utvalt, och någorlunda brett register av kommunala utgifter beslut om höjningar skall fattas med kvalificerad majoritet, 2/3 eller i varje fall 60 procent.

Det bör vidare finnas en regel som säger att om en minoritet om exempelvis 25 procent av fullmäktige föreslår en minskning av en utgift, så tas forslaget efter viss viloperiod och vissa utredningar upp till avgörande. Minskingsförslaget går då igenom om det inte *falls* av en kvalificerad majoritet. Detta för att ge en möjlighet att säkerställa att *alla* kommunala utgifter har brett, folkligt stöd.

Bakgrunden till forslaget är att det med nuvarande regler om enkel majoritet kan finnas en benägenhet i fullmäktige att ta sig an, och med allmänna skattemedel finansiera, utgifter som inte har starkt socialt innehåll och ar av intresse mest för begransade grupper. Den tendensen kan ha förstärkts på senare år genom uppkomsten av specialinriktade småpartier som fått vågmästarposition.

Det kan synas som om kvalificerade majoriteter strider mot svensk tradition. Men så är inte fallet. Vi hade sådana regler för kommunala skattebeslut under första delen av 1900-talet. Vi har en flora av offentligt framtvängade och reglerade samfalligheter — man kan säga kommuner i miniatyr — där besluten måste vara enhälliga. Och i Sitten Korkmans hemland, Finland, med dess delvis svenska rättstradition, krävs 2/3 majoritet i riksdagen för viktiga skattebeslut.

Jag vet att det går att konstruera exempel på snedvridande taktikröstning under en regel med kvalificerad majoritet. Men faktum är att det är ungefär lika lätt att konstruera sådana exempel för enkel majoritet.

Jag vill tillägga att det inte är jag som har hittat på det här. Principen kommer från den duktigaste av alla svenska nationalekonomer genom tiderna, Knut Wicksell, därtill en gammal partivän till finansministern. Han såg det som ett förjupande av demokratin och ett skydd mot ordvärdig inkomstomfördelning.

Jag vill också tillägga att det inte är säkert att det faktiskt *blir* en minskning av utgifterna. Men i själva verket är det inte det viktiga. Det väsentliga är att hur besluten än utfaller får de en högre dignitet. Så vill jag vidare tillägga att en regel om kvalificerad majoritet är svårare att hantera för riksdagsbeslut, eftersom möjligheterna att variera finansieringsformerna där är stora. I varje fall tills vidare passar idén bäst för primärkommuner och landsting.

Egentligen hoppas jag att Kjell-Olof Feldt *inte* reagerar här i dag på detta förslag. En

första, spontant reaktion kan knappast bli annat än skeptisk. Jag föreslår i stället att Kjell-Olof Feldt tar det med sig till kanslihuset och börjar med att ta upp det vid en statsrådslunch, och sedan tillsammans med justitieminister Wickbom tillsätter en informell liten arbetsgrupp som funderar vidare.

Jag skall nu övergå till att säga några ord om budgetunderskott, som från 80-miljardsnivån på ett par år — om än med hjälp av både inflation och tekniska omläggningar — dragits ner till ca 52 miljarder innevarande år och planerade 49 miljarder nästa. Det är en tämligen aktningssvard minskning. Men ett försök till kalkyl som jag har gjort visar att *även* ett sådant underskott, placerat — som avsikten är — inom landet, innebär att statspapper kommer att uppta en något större andel av den inhemska totalförmögenheten, och alltså ställa något skärpta anspråk på den totala placeringskapaciteten.

Detta är något som *i och för sig* talar för ytterligare höjd realräntnivån här i landet. Ty får man inte minst lika god avkastning på statspapper som tidigare, så vill man inte ersätta statsskuld som forfaller med ny statsskuld. Än mindre vill man öka sina innehav av statspapper. I stället söker man sig till andra placeringar, eventuellt utomlands. För att få ner realräntan räcker det alltså *i och för sig* inte att minska budgetunderskottet. Det måste minska så pass mycket att *andelen* statspapper i det totala placeringsutrymmet börjar minska.

Jag har sagt ”*i och för sig*” två gånger, och det är för att markera att realräntnivån naturligtvis inte bestams bara av statsskuldandelen utan av många andra foreteelser, framför allt den utländska räntnivån. Vad de *nomi-nella* räntorna angår faller de naturligtvis om inflationsförväntningarna faller, som skett på senare tid och förhoppningsvis fortsätter att ske. Så hålles räntan i år i viss mån liksom förra året dessutom nere av ett infernaliskt skickligt klipp av herrar Feldt och Dennis, som jag faktiskt beundrar. Via förnyelsefonder, nya kassakrav på bankerna och andra jippon lotsar man över så mycket pengar från företag, kommuner, banker och hushåll direkt till riksbanken att staten själv utan större risk kan företa nästan hela sin upplåning där. Detta doljer problemet ett tag framöver.

Även om alla påståenden om vad som kommer att hända med räntan måste vara mycket osakra, så blir slutsatsen av resonemanget att den redan utestående statsskulden innebär en kraft som håller realräntan uppe. För att *den* kraften skall dämpas måste budgetunderskotten dras ner ytterligare, dvs så mycket att vi får sjunkande statsskuldandel i totalförmögenheten. Det här säger jag närmast för att ge fi-

nansministern ett handtag i hans strävanden att skära ner budgetunderskotten. Hade jag själv varit finansminister hade jag nog gått hårdare fram i varje fall under de hyggliga åren 1984 och 1985.

Jag kommer så till det kanske tabubelagda området, avtalsförhandlingarna. De är i år mer än någonsin ett svårgräpbart skeende, där det inte utan vidare står klart vem som förhandlar med vem. För en ekonomisk forskare är det hela ganska fascinerande. Formellt förhandlar facket på den privata sidan naturligtvis med de ombud för företagen som kallas arbetsgivarna. Men för det första är det som alltid oklart vem eller vilka som ytterst är företaget. Det som är bra för ett företag är ju oftast bra inte bara för aktieägarna utan på sikt också för de anställda. På satt och vis har arbetsgivarsidan en klarare identitet på den offentliga sidan, där den rätt och slätt representerar skattebetalarna. För det andra förhandlar olika delar av facket indirekt också med *varandra*. Och för det tredje tillkommer ett moment av förhandling med regeringen. Åtminstone ett yttrande har fallits i avtalsrörelsen som går ut på att man borde strejka mot *Feldt*. I botten ligger naturligtvis det berättigade missnöjet med de uteblivna reallöneökningarna.

I finansplanen uttrycks förhoppningen att löneökningarna i år genomsnittligt skall inskränka sig till överhäng plus löneglidning, vilket skulle ge 5 1/2 procent. Och det sägs: "Om löneutvecklingen i kommuner, företag och på andra håll" – det sistnämnda är väl ett slags försökande omskrivning för staten själv – "skulle avvika från vad som är önskvart, kommer regeringen inte att tveka att vidta korrigerande åtgärder".

Naturligtvis är det fullt möjligt att avtalsrörelsen blir tillräckligt återhållsam. Och i varje fall de *prissignaler* som kommit den senaste veckan har ökat möjligheterna något. Men naturligtvis måste man – som också sker i finansplanen fast alltså bara antydningvis – försöka sätta sig in i vad som kommer att hända om det inte går lyckligt. Med "korrigerande åtgärder" får man väl närmast anta menas åtstramning som dämpar konsumtionsutvecklingen. Den har visserligen en dämpande direktteffekt på importen. Men den motverkar knappast försämringen av kostnadsrelationen namnvärt, varför importen stimuleras den vägen och exporten försvaras.

En devalvering är utesluten – där tror jag helt på finansplanen, och riksbanken har nu sådan träning med räntevapnet och andra medel att risken kan undanröjas. För egen del har jag ändå en obehaglig känsla av att den privata arbetsgivarsidan är så uppgiven att den trots allt tänker sig möjligheten av devalvering. Det

kan i så fall påverka deras agerande i förhandlingarna. Den sannolika utvecklingen i det negativa alternativet är såvitt jag förstår en markant ökning av arbetslösheten, fortsatt stagnation av realinkomsterna, och annu högre realranta som slår på investeringarna. Vad detta leder till på längre sikt är svårt att sia om.

Jag vet att det är för mycket begärt av en finansminister att han skall frikostigt måla upp *negativa* alternativ som han på yrkets vägnar och möjligen också på sakliga grunder tillmäter låg sannolikhet. Men en fråga jag ändå vill ställa till finansministern är hur han lite mera konkret än i finansplanen tänker sig *foljderna* av ett för högt avtalsutfall.

Kjell-Olof Feldt:

Jag ämnar inte slösa tid genom att rätta i mina opponenter krior, men Werin sade något om Riksbankens förhåvanden. Då jag till min glädjefyllda förvåning ser att Riksbankschefen sitter här och övervakar mig förstår jag att jag måste gå upp och undanröja en missuppfattning som Werins framställning annars kan orsaka. Han sade nämligen att vi genom att tvinga kommuner och företag att sätta in pengar på konton i Riksbanken i stort sett har löst statens upplåningsbehov. Sanningen är att vi av en total upplåning i föl på 51 miljarder kronor endast finansierade 16 miljarder den vägen. Återstående upplåningsbehov tillgodosågs på penning- och obligationsmarknaden samt hos hushållen. Så var det professor Werin!

Sixten Korkman:

Min roll i kvällens diskussion är, som jag ser den, att utgå från stabiliseringspolitikens principiella uppläggning i Finland som en något annorlunda infallsvinkel till finansplanens och den tredje vägens problemställningar.

Den röda tråden i finsk ekonomisk politik har mycket länge varit prioriteringen av industrin, och tryggheten av dess verksamhetsförutsättningar har utgjort en övergripande målsättning, som i hög grad dikterat användningen av den ekonomiska politikens medel.

Kontracyklisk finanspolitik har traditionellt inte förekommit. Däremot har skattepolitiska åtgärder ofta varit en del av den inkomstpolic som syftat till måttliga löneavtal. Penningpolitiken har ända till de senaste åren huvudsakligen varit ackommoderande. Framför allt har Finland uppvisat en stor devalveringsbenägenhet. Till vilken nytta råder det – självfallet – delade meningar om.

Ett synsatt ser devalveringen som ett

smärtstillande medel, som ger kortsiktig lindring för att på langre sikt endast göra sjukdomen etter värre. Speciellt bekymmersamt är, att löntagarna kräver allt högre nominella löneökningar för att kompensera sig för faktisk och förväntad inflation. Arbetsgivarna har i sin tur ingen anledning att motstå lönekraven, eftersom lönsamheten ändå tryggas av den mjuka vaxelkurspolitiken. Härvid är vi framme vid ackommodationspolitikens dilemma: det finns till synes inget som hindrar en fortsatt hög inflation med standigt nya kostnadskriser och devalveringar som förutsägbar påföljd.

Detta synsätt på devalveringar är väl representerat här i Sverige; bl a SNS-ekonomerna har ofta betonat att en ackommoderande politik är inflationsdrivande p g a att arbetsmarknadsparterna fråntas ansvaret för de realekonomiska följderna av lönepolitiken. Därför bör, menar man, regeringen övergå till en stram och normbaserad politik som har prisstabilitet som övergripande målsättning.

Dessutom måste regeringen acceptera en demonstrationsrecession som ett slags investering i politikens trovärdighet. Förespråkarna för den normbaserade politiken framhåller gärna att den traditionella stabiliseringspolitiken är baserad på forlegad keynesianism, medan deras rekommendationer står i god samklang med nya rön inom modern makroekonomisk forskning.

Ett andra och i Finland traditionellt synsatt accepterar en hel del av kritiken, men ser på devalveringarna från en annan synpunkt. Utgångspunkten är det faktum, att vi lever i en liten och öppen ekonomi som genom yttre och inre störningar tidtals ställs inför anpassningskrav, som p g a betydande nominell lönestelhet inte kan hanteras tillfredsställande av arbetsmarknaden.

Därför är avkastningen på långsiktiga investeringar osäker i en omfattning, som kan verka starkt investeringshämmande. Det är angeläget att om möjligt stabilisera de långsiktiga avkastningsförväntningarna och minska osäkerheten i syfte att kunna upprätthålla en hög investeringskvot. Speciellt om kapitalmarknaden är mycket ofullständig, såsom fallet är t ex i Finland, kan det vara svårt för företagen och kapitalplaceringarna att uppnå en rimlig riskspridning.

Framtidstron och investeringsviljan skulle i dessa förhållanden skakas i grunden, om företagen vantade sig att myndigheterna under inga som helst omständigheter har för avsikt att ingripa för att säkerställa, att inte ursprungliga investeringskalkyler senare helt kullkastas av oförutsägbara pris- och lönechocker eller andra störningar. Det är här växelkursen kommer eller åtminstone kommit

in. Växelkurspolitiken har i Finland vid behov omfördelat anpassningsbördorna i ekonomin och utgjort en garant för att exportindustrins investeringar ex post i genomsnitt uppvisat acceptabel rantabilitet.

En vaxelkurspolitik som tillgriper devalveringar åtminstone vid allvarliga imbalance i ekonomin kan på detta sätt relateras till den keynesianska synpunkt, som alltid betonat vikten av stabila långsiktiga avkastningsförväntningar för investeringsutvecklingen. I relativt stora och slutna ekonomier kan förväntningarna i bästa fall stabiliseras med hjälp av konventionell penning- och finanspolitik. I relativt små och öppna ekonomier måste denna roll övertas av antingen inkomst- eller växelkurspolitiken.

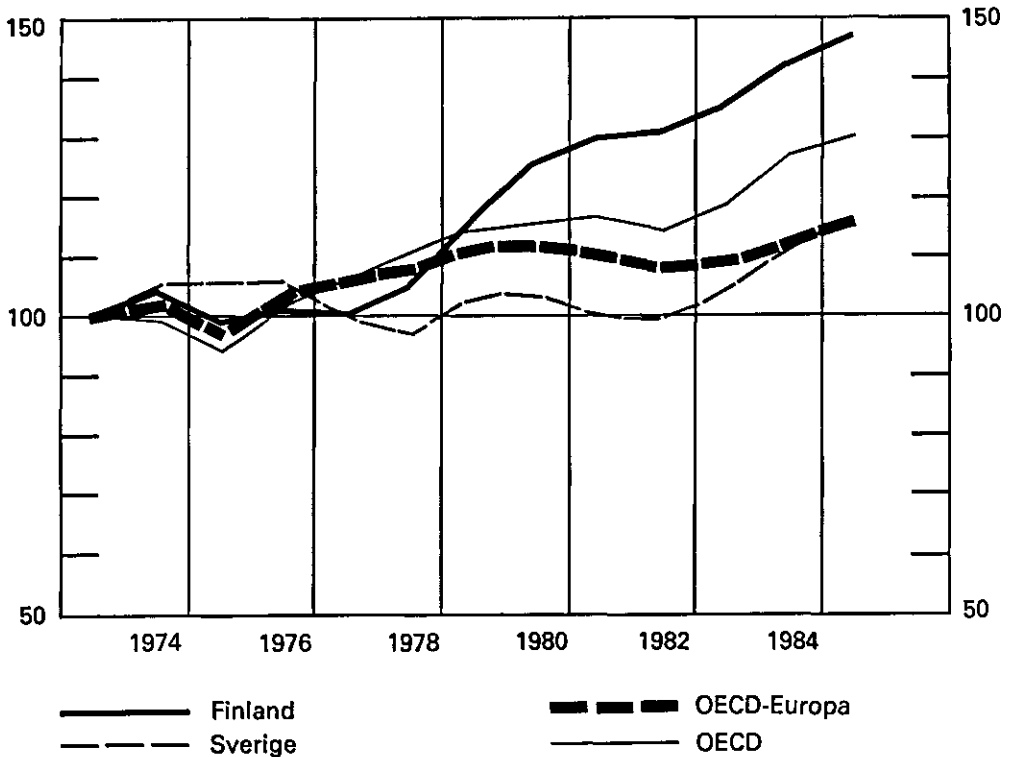
I t ex Österrike är inkomstpolitiken väl utvecklad, och en stabilisering av lönsamhet och avkastningsförväntningar har därför kunnat uppnås inom ramen för en hårdvalutapolitik. I Finland har inkomstpolitiken något andra traditioner, och anpassningen till 70-talets stora störningar har därför i högre grad kommit att baseras på devalveringar. Växelkursen har blivit en residual i den samförståndspolitik, som uppvisar sprickor men som håller fast vid att industrin i alla väder måste hållas flytande.

Utän att försöka mig på någon utvärdering av devalveringspolitiken, finner jag det befogat att observera, att industrins utveckling speciellt i Finland men delvis också i Sverige har varit gynnsam under åren efter devalveringarna 1977-78 och 1982. Se *Figur 6*. Relativt Europa har svensk industri på tre år återvunnit det som tidigare förlorades under ett decennium. Å andra sidan är uppsvinget inom industrin och framför allt den svenska exporten trots allt kanske svagare än man skulle ha vantat sig.

Den relativt snabba utvecklingen av finsk industri beror delvis på, att metallindustrin genom oljeprishöjningarna under vissa år fått kraftiga tillväxtimpulser från vår bilaterala Sovjethandel. Inte desto mindre kan en betydande del av tillväxten otvivelaktigt föras på devalveringarnas konto. Samtidigt har den industriella utvecklingen i Europa allmänt taget varit svag och detta har i kombination med den strama finans- och penningpolitiken bl a medfört ytterst höga arbetslöshetsnivåer.

Alltnog, resultaten av den ackommoderande politiken är inte entydigt negativa. Tillväxten av industrin har varit god, och det är till syvende og sist av denna anledning som bl a stora budgetunderskott har kunnat undvikas. Då man sätter sig till doms över den ackommoderande politiken bör man också erkänna, att det råder en fatal brist på konstruktiva alternativ.

Figur 6 Industriproduktion i Sverige, Finland, OECD-Europa och OECD

Personligen har jag svårt att dela den övertygelse, som många ekonomer har idag, att en stabil utveckling och hög sysselsättning kan uppnås blott myndigheterna förmås att stabiliseringspolitiskt "binda sig vid masten" och sätta skyglappar för ögonen samt låsa växelkursen och slänga bort nyckeln. Ett vägval måste emellertid snart göras.

I såväl Finland som Sverige är det vid rådande trender för löneutvecklingen ofrånkomligt, att vi inom några år åter stalls inför valet mellan devalvering och deflation. Finansplanen slår entydigt fast att "En ytterligare devalvering av den svenska kronan är helt utesluten".

Den fråga som i mitt tycke därmed oundvikligen uppstår är, om finansministern och regeringen överväger att i en eller annan form öka det statliga engagemanget i inkomstpolitiken för att den vägen om möjligt finna en lösning till ackommodationspolitikens dilemma? Hur ser finansministern från denna synpunkt på den aktuella utvecklingen mot förbundsvisa loneavtal?

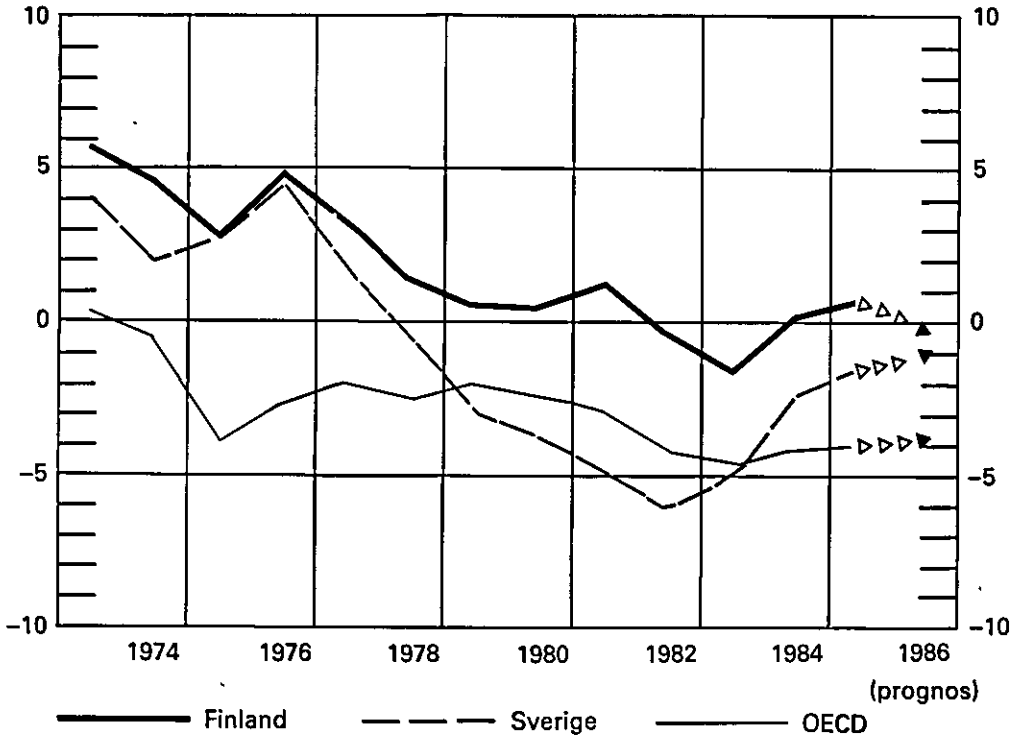
Vad jag efterlyser är något slags ställningstagande till det besvärande perspektivet, att ett bibehållande av konkurrenskraften och än

mer den av finansplanen efterlysta successiva förstärkningen av konkurrenskraften med nuvarande spelregler och begränsningar kan komma att fordra en mycket hård politik under lång tid framöver.

En av de avgörande frågorna för den tredje vågens politik är, om industri-investeringarna också i fortsättningen kommer att öka i den takt som det högt ställda målet för bytesbalansen förutsätter. Devalveringen gav en kraftig lönsamhetsförbättring, men företagen kan tänkas tvivla på dess varaktighet. Engångsdevalveringens filosofi är såtillvida problematisk, att devalveringen kan skapa en stor vinstökning utan att grundlägga den framtidstro som bestämmer viljan till långsiktiga investeringar. Ett ytterligare problem är, att riskfria och likvida finansiella placeringar på den höga svenska rantenivån är synnerligen attraktiva och att avkastningskraven för investeringar därmed blir mycket höga. Detta för mig över till frågan om förhållandet mellan finans- och penningpolitiken och rantenivåns bestämning.

En av standardfrågorna i detta sammanhang är naturligtvis, om finanspolitiken varit tillräckligt stram för att möjliggöra en ända-

Figur 7 Finansiellt sparande i offentlig sektor, i procent av BNP

målsenlig räntenivå. I belysning av de kalkyler som görs vid OECDs sekretariat – på basen av metoder utvecklade av Bent Hansen – framstår den svenska finanspolitiken 1983–85 inte som speciellt restriktiv.

Forändringen i det konjunkturrensade budgetsaldot är visserligen varje år positiv men endast motsvarande en dryg 1/2 procentenhet per år. Jag föreställer mig, att en och annan – och kanske finansministern – gärna hade sett en annu stramare finanspolitik i syfte att möjliggöra en kännbarare sänkning av räntan?

Man kan också fråga, om det inte finns möjligheter till en lägre räntenivå även givet finanspolitikens utformning? Den svenska ekonomin är naturligtvis i hög grad integrerad med omvärlden, och den räntepolitiska rörelsefriheten är därför begränsad. Existensen av kursrisker och valutaregleringen torde dock innebära, att det åtminstone i viss mån är möjligt att påverka ränteläget och kreditmarknaden också med penningpolitiken. I Finland föreställer vi oss att vi fortfarande har en viss räntepolitisk rörelsefrihet, och att t o m en kortsiktig och begränsad penningpolitisk autonomi kan vara värdefull på grund av finanspolitikens tröghet och penningpolitikens relativt sett stora flexibilitet.

I Sverige har emellertid ränteutvecklingen bestämts av normen att någon statlig netto-upplåning i utlandet inte skall ske och den korta räntan skall trygga balans i de privata valutaflödena. På detta sätt bestämd kan räntan naturligtvis råka i konflikt med andra hänsyn utan att någon avvägning mellan motstridiga målsättningar kommer ifråga.

Samtidigt har Sverige – liksom Finland – fortfarande en internationellt sett rigorös valutareglering, vars principiella syfte uttryckligen är att öka den penningpolitiska handlingsfriheten. Det är något i konstellationen med valutaregleringen och normen att staten inte skall nettolåna i utlandet som för en icke-svensk betraktare ter sig en aning förbryllande. Normen är en självpåtagen tvångstroja som antagligen bäst kan förstås mot bakgrund av den svenska finanspolitikens historia.

Låt mig till slut säga, att man på basen av en jämförelse av utvecklingen av Sveriges ekonomi med OECD och OECD-Europa enligt min mening väl kan omfatta finansplanens bedomning att "Bokslutet för perioden 1982–85 är gott". Jag tankar då inte endast på tillväxten i industrin utan också på den anmärkningsvärda minskningen av underskotten i bytesbalans och statshushållning – se Figur 7.

Den svenska bytesbalansen var år 1984 i jämvikt, och det mångomtalade underskottet år 1985 var till sist och slut av rätt blygsam omfattning. An mer iögonenfallande är den snabba minskningen i den offentliga sektorns sparandeunderskott, och åter framstår de svenska underskotten överhuvud som internationellt sett måttliga. Den tredje vägens politik har sålunda rätt långt infriat sitt löfte att stärka den finansiella jämvikten, och samtidigt har man kunnat undvika den onda cirkel av ekonomisk stagnation och segslitna budgetunderskott som en ensidig åtstramningspolitik i många länder har gjort till en dyster verklighet.

En del av framgångarna får naturligtvis tillskrivas den internationella konjunkturutvecklingen, och framtidsutsikterna – avtagande tillväxt, utplanande investeringar och fortsatta marknadsandelstförluster – är inte problemfria. Detta framhålls också med all önskvärd tydlighet i den vitala debatt, som svenska ekonomer – sina nordiska kollegor till föredöme – upprätthåller. En sista reflexion är, att ambitionsnivån för svensk finanspolitik är utomordentlig hög, och att detta antagligen bidrar till, att tonen i den svenska debatten med finska mått mätt stundom ter sig något tillspetsad och stundom övermåttan dyster. En svensk finansminister ställs inför ojämförligt hårdare krav än hans finska kollega.

Kjell-Olof Feldt:

Mina damer och herrar, det är inte bara de ekonomiska konjunkturerna som skiftar, det gör även debattklimatet. Jag kan inte undgå att erinra mig hur debatten fordes i den här församlingen för ett år sedan. Då valde de deltagande debattörerna att skjuta in sig på stabiliseringspolitiken och jag beskyldes för att visa en kolossal overoptimism. Man menade att jag med ljusblå färg målade över alla skavankerna när det gällde budgetunderskott, bytesbalans, inflation och sysselsättning.

Det enda som kunde rädda Sverige var en oerhört hård åtstramning av finanspolitiken – man rekommenderade att jag skulle klippa till över hela linjen för att få ordning på ekonomin. Nu talar både Johan Myhrman och Lars Werin mera om de långsiktiga problemen. Jag får till och med en och annan komplimang i marginalen för att en del saker inte gått fullt så illa som man förutspådde från ekonomhåll för ett år sedan.

Forst skulle jag vilja säga några ord om Johan Myhrmans ganska stillsamma funderingar om framtiden. Visserligen menar även jag att det enklaste sättet att betrakta framtiden är med oro – den är ju oviss och därför farlig. Däremot är jag ovillig att från det presentera-

de materialet dra samma slutsatser som professor Myhrman om svensk ekonomis framtida utveckling. Vi har fått se ett antal grafer som visar en ekonomi i relativt snabb upphämtning och anpassning, men så darrar kurvorna till en aning mot slutet. Darav drar Myhrman slutsatsen att trenden nu vänder neråt – vi väntar en stundande recession. Personligen anser jag att man måste grunda sig på mer noggrann analys om man vill förutspå den ekonomiska utvecklingen i Sverige.

Ett problem i vår ekonomiska situation som alla tre debattörerna har berört ikväll är att Sverige internationellt sett har en låg tillväxt. I Västeuropa beräknas tillväxten bli 2,25 procent medan den i Sverige kommer att stanna kring 1,6 procent detta år. I detta perspektiv har rooster höjts från flera håll som kräver att regeringen skall bedriva en expansiv politik för att ytterligare sänka rantorna och dermed stimulera tillväxten. Vi har emellertid medvetet valt att, delvis med riksbankens hjälp, hålla emot.

Anledningen till detta är att vi anser att om vi skall ha en chans att uppnå vårt huvudmål – att åstadkomma ett trendbrott i inflationsutvecklingen – så får det kosta lite i form av en period av låg tillväxt. Observera att kalkylerna ger vid handen att vi i Sverige kommer att gå från en inflation på 9 procent 1984 över 7,5 procent i fjol till 5 eller 4 procent innevarande år. Inget av de länder som har en tillväxt på över 2 procent har samtidigt reducerat sin inflationstakt i motsvarande mån. Den dämpade inflationsutvecklingen innebär naturligtvis att vi får snabbt ökande efterfrågan samt ökad likviditet, men regeringen kommer att motverka inflationsrisken från detta håll med en icke-ackommoderande politik.

Samtidigt anser vi att om vår politik lyckas så kommer det att visa sig att vi har varit alltför pessimistiska vad det gäller tillväxten. Det är framförallt på två områden som detta är möjligt.

För det första kan man diskutera räntorna och möjligheterna till lättnader i penningpolitiken. Om man beaktar att marknadsräntorna sedan i fjol sommar trots allt har sjunkit 4 procent och samtidigt konstaterar att inflationen har sjunkit med i stort sett lika mycket så inser man att realräntan har hållit sig nästan konstant. Vi har alltså hittills inte lyckats driva ned realräntenivån. Jag tror att det finns utsikter att ro iland med detta under 1986 och en sådan utveckling skulle innebära ytterligare tillväxtpotential för svensk ekonomi.

För det andra så har vi gjort en inflationsprognos på 5 procent vilket jag tror är för pessimistiskt redan mot bakgrund av vad som inträffat sedan prognosen färdigställdes. Jag ro-

ade mig härmed dagen med att rakna ut vad som händer om den ränta, den dollarkurs och de oljepriser som har etablerats idag håller hela året ut. Resultatet skulle bli en inflation på 4 procent för 1986. I själva verket har vi till och med möjlighet att komma under 4 procent – förutsatt att loneutvecklingen blir gynnsam. Vår filosofi i det korta perspektivet är att lågre realräntor och lågre inflation innebär en sund stimulans för tillväxt och vi anser att båda tingena ligger inom räckhåll. Den låga tillväxten skall alltså inte ses som något bakslag för politiken utan som ett led i den sanering av ekonomin som pågår.

Jag väljer att gå förbi det som har sagts om utvecklingen på olika delområden, men vill bara uppmärksamma strukturekonomier som Johan Myhrman att agna lite mer uppmärksamhet åt en fråga. Det gäller den oerhorda formåga till anpassning och fornyelse som svensk industri har visat de gångna åren. Strukturomvandlingen i Sverige har gått snabbare, effektivare och längre än i praktiskt taget varje annat väst-europeiskt land – möjligen med undantag för Finland. Korkman visade att vi har haft en upphämtning av industriproduktionen som innebär att vi på tre år tagit igen allt det som vi förlorade under 70-talet.

Industriysselsättningen har ökat, för första gången sedan 60-talet, med 30 000 personer. Mark val att detta inte är resultatet av en massiv subventionering. Visserligen gavs injektionen i form av devalveringen – det erkanns – men förutsättningen för att denna skulle få önskad effekt var att industrin inte var nedtygd av regleringar, skatter och allmän modlöshet.

Även stora devalveringar kan misslyckas om de inte får rätt respons hos den ekonomiska verkligheten. Myhrman anförde att investeringarna har varit defensiva, men det vill jag inte hålla med om. Vi kan t ex konstatera att byggnadsinvesteringarna i industrin har ökat med 60 procent på tre år – om det är någonting som tyder på att man satsar på ny kapacitet och utvidgning så är det väl när man bygger?

Uppenbarligen finns det problem i svensk ekonomi men frågan är hur de skall lösas. Ett recept som framförs bland annat i Konjunkturrådets rapport är att vi inte borde ägna oss så mycket åt stabiliseringspolitik utan istället börja fundera mera på grundläggande strukturella problem. Härmed förstås t ex statsvetenskapliga frågor av den typ som Lars Werin tog upp (omröstningsregler i kommunala församlingar).

Denna inriktning skulle innebära att vi gjorde avkall på kravet att kunna ingripa i det ekonomiska skeendet i det korta perspektivet. En alternativ linje vore naturligtvis att förena en

fortsatt systemutveckling med en aktiv stabiliseringspolitik, vilken för den skull inte behöver betyda en passiv anpassning till situationen utan mycket väl kan bestå av försök att styra utvecklingen.

Man kan naturligtvis fråga sig om den politik som bedrivs av den sittande regeringen syftar till att påverka de grundläggande strukturella inslagen i svensk ekonomi. Jag hävdar att så är fallet och vill påstå att den i särklass största systemförändring som idag kan åstadkommas vore att få slut på inflationen.

Det verkar som om folk har glömt att vi sedan 1970 har haft 10 procents inflation årligen fram till 1984. Prisstegringarna har orsakat enorma omfördelningar av valstånd, utslagning av viktiga delar av vårt näringsliv, arbetslöshet och misär. Det gick till slut så långt att ingen kände ansvar för inflationen – det var ju så många som var med och skapade den!

Om vi nu i enlighet med mina mest blåa fantasier – blåroda får de kanske vara ändå – lyckas med att få ned inflationen på 4 procent i år så anser jag att vi har förändrat systemet och därmed skapat nya förutsättningar för tillväxt. Vidare har, efter många år av oavbruten offentlig utgiftsexpansion fram till 1984, utgiftsandelens av BNP och den statliga konsumtionen nu börjat sjunka. Jag tror också att det finns utsikter för att den kommunala utgiftsexpansionen kommer att avtaga.

Vi vill visa att samhället kan fungera bra ändå – vi löser de sociala problemen; det kommer att finnas utbildning, sjukvård, en hygglig offentlig service och ett samhälle som bevarar det vi kallar den grundläggande tryggheten – samtidigt som vi kan få utgifterna att sjunka. Detta anser jag också vara något av en systemförändring.

Dessutom har vi genomfört en rad andra åtgärder som man får värdera efter fortjänst; skattereformer för privatpersoner och företag, avreglering av kreditmarknaden samt en utveckling mot bättre förutsättningar för tillväxt. Enligt min mening står vi alltså inte stilla i utvecklingen vad avser att omforma tillväxtbetingelserna i vårt samhälle och det finns ingen motsättning mellan att föra en aktiv stabiliseringspolitik och att arbeta med långsiktiga strukturförändringar i vårt land.

Alla tre debattörerna kom in på ett av huvudproblemen i svensk ekonomi – hur skall vi klara av inkomstbildningen? Problemet är att hålla tillbaka framförallt loneutvecklingen, men även vinster och priser, när vi lever i ett samhälle med tillväxt, hög efterfrågan på arbetskraft och god lönsamhet i industrin.

Det finns väldigt få exempel på länder som har löst denna fråga. Vissa länder har löst inflationsproblemet på bekostnad av sysselsätt-

ning. Andra har inriktat sig på att klara sysselsättningen men låtit inflationen löpa amok. I realiteten finns inget utbytesförhållande mellan inflation och arbetslöshet och det är inte så enkelt som att man skulle kunna kopa sysselsättning med inflation.

Den ekonomiska politikens sårbarhet har hela tiden legat i att hålla kostnadsutvecklingen på samma nivå som i en omvärld där man har valt arbetslöshet för att hålla nere inflationen. Man kan på så sätt och vis kalla även detta en systemförändring för Sveriges del.

Tidigare kunde vi lita på att andra länder valde ungefär samma inriktning på politiken — att man prioriterade hög sysselsättning — men nu har vi smärtsamt förstått att så inte längre är fallet. Därmed vet vi också att vi måste klara av situationen utan att tillåta en kostnadsutveckling som överstiger den i vår omvärld för att kunna hävda oss i den internationella konkurrensen.

Aven på detta område finns det naturligtvis många recept på lösningar och tillvägagångssätt. Vissa partier hävdar att det bara är att sänka marginalskatterna så kommer löneförhandlingarna att gå bra. Tyvärr är det inte så lätt.

Marginalskattesänkningar kommer att åtföljas av krav på löneökningar från de som känner sig förfördelade — de grupper som får relativt sett lägst skattereduktion. Andra debattörer förordar att man skall vältra över bördan för arbetslöshet på lontagarna själva genom att låta de fackliga organisationerna bara en del av kostnaderna. Man vill åstadkomma återhållsamhet genom att försvaga de fackliga organisationerna.

Regeringen tror emellertid inte på den metoden. Det går inte att knacka svensk fackföreningsrörelse på det viset — de kommer bara att välja hårdare former för att försvara sina rättigheter.

Vi har istället försökt med samtal och mild övertalning — ibland lite våldsammare övertalning — men jag vill inte påstå att resultatet är särskilt tillfredsställande. Visserligen menar jag att den löneutveckling som vi har åstadkommit på senare år har varit bättre än vad vi tidigare fått erfara och vi samtidigt lyckats reducera inflationen. Kvarstår gör dock de spänningar som finns på arbetsmarknaden orsakade av det faktum att vi begär att löntagarna skall hålla igen medan företagens vinster fortfarande är stora och enskilda individer gör uppmärksammade klipp på börsen.

Vi har inom mitt parti också diskuterat om vi skulle pröva en ny typ av förhandlad inkomstpolitik i linje med t ex Finland. Det är inte säkert att detta är någon enkel och lättillgänglig lösning, men den skulle innehålla det

viktiga momentet att vi i reallönebegreppet kunde få med den totala välfärdssituationen för individen. Man talar i Sverige idag uteslutande om reallön efter skatt. Det är då lätt att glömma bort att ersättningen till individen inte enbart är pekuniär utan också består av att man tar del av den offentliga service som erbjuds i samhället. Vi skulle vara i högsta grad betjänta av att lontagarna insåg att ökade reallöner begränsar möjligheten att erbjuda god offentlig service i form av t ex barnomsorg och sjukvård.

Jag kan upplysa Sixten Korkman om att dessa tankar har tagits emot mycket onådigt. Arbetsgivarna tycker inte om dem, tjänstemännens organisationer ogillar dem och de borgerliga partierna hatar dem för de anser att det är korporativism och snudd på brott mot den parlamentariska demokratin. Det är alltså lite kärt med den systemförändringen!

Realiteten idag är att vi står inför förbundsvisa förhandlingar på arbetsmarknaden. Om några månader eller t o m redan om ett par veckor så kan vi vara inne i ett läge där ett 30-tal förhandlingar pågår simultant. Det blir en ny och intressant situation — inte minst för de journalister som skall hålla reda på vad som händer på alla fronter. Förmodligen får de räkna med en hel del nattvak och overtid. Jag har emellertid en känsla av att parterna så småningom kommer att konvergera mot en relativt gemensam lösning.

Vi har från regeringshåll gjort klart för parterna att de skall få driva förhandlingar helt utan vår inblandning. Några nya ingrepp blir det inte — inget kaffe och bullar i Rosenbad och ingenting annat heller. Om resultatet blir att vårt kostnadsläge allvarligt försämras så får vi ta smållarna i form av församrad export, bytesbalans och sysselsättning. Skulle det däremot gå så illa att vi finner att den relativa återhållsamheten vad gäller den inhemska efterfrågan hotas så kommer vi att gå till riksdagen och föreslå korrigerande åtgärder. Det handlar i så fall om att dra in köpkraft vilket jag betraktar som en mycket trist utväg.

Genom att först höja våra löner och sedan tvingas betala in delar av denna höjning i form av skatt så orsakar vi att landet hamnar i ett samre kostnadsläge relativt omvärlden. Jag tror, herr ordförande, att folk i det här landet är kloka nog att inte välja den utgången. Till slut är det ändå så att vi har som nation gång efter annan försökt att höja vår levnadsstandard genom att lägga till en nolla i våra lönekuvert. Resultatet har bara blivit en urholkning av den nivå vi tidigare uppnått — det tycker jag vi borde ha lärt oss vid det här laget. TACK!

Tony Hagström:

Tack för det finansministern. Nu är det replik begärd av Werin och Myrman. Därefter är det fritt fram för övriga debattörer i auditoriet. Varsågod Lars Werin.

Lars Werin:

Först skulle jag vilja kommentera finansministerns reaktion på punkten med förnyelsefonder och specialinsättning på konton i riksbanken. Jag sade att jag tyckte att herrarna Feldt och Dennis var infernaliskt skickliga och det menade jag. Jag vet att den här operationen endast tillämpades i begränsad omfattning forra året, men att avsikten är att öka dess användning 1986. Finansplanen är oerhört ärlig på den punkten och siffrorna finns prydligt upptagna i en tabell.

Det väsentliga på det här området är emellertid inte beloppen i sig utan dess effekter på realräntan. Enligt Kjell-Olof Feldt ligger en lägre realränta inom räckhåll och vi kan ju alltid hoppas att så är fallet. Min oro gäller den kraft som verkar för att realräntan skall kvarstå på en hög nivå, nämligen den stora utestående statsskulden.

Vidare påpekade finansministern att det har skett en betydande dämpning av inflationen. Jag ifrågasätter dock hur pass säkerställd och effektiv denna s k strukturförändring är. Det finns trots allt ett samband mellan inflation och lönebildning. Om löneökningarna blir för kraftiga så motverkas den trend av sjunkande inflation som vi har erfärut och det är i det perspektivet som jag ville rikta uppmärksamheten på tillväxtmöjligheter, skatter och offentliga utgifter för att så att säga vidga rävsaxens gap. Man bör studera möjligheterna att släppa fram ökade disponibla inkomster för att dämpa avtalsrörelsen.

Johan Myrman:

Kjell-Olof Feldt är en erfaren debattör men jag tycker ändå inte att han behövde så till den milda grad missförstå det jag sade!

Poängen är inte att en samling kurvor som visar en god utveckling har en liten darr på slutet så att man, om man är riktigt orolig, kan måla fan på väggen. Jag vill framhålla att det finns åtskilliga orosmoln på den ekonomiska himlen om man studerar den historiska utvecklingen och samtidigt beaktar de extremt gynnsamma förutsättningar som har rått under denna period.

Det är vilseledande att påstå att vi i stort sett återhämtat det vi förlorat i form av indu-

striutveckling sedan 1970. Att det skett en uppgång är naturligtvis mycket glädjande, men det skulle vara helt chockerande om man inte uppnått en sådan efter 26 procent devaluering och en av de starkaste internationella konjunkturuppgångar vi någonsin har haft.

Sedan håller jag med finansministern i hans beröm av svensk industris fantastiskt smidiga omstrukturering. Det som oroar mig på den fronten är dock att det mest har varit fråga om höjd effektivitet och en höjd vinstnivå och endast en begränsad expansion och sysselsättningsökning. I och för sig är det kanske bra om Feldt inte känner sig oroad, men vi får väl se hur tongångarna låter om två år när vi står i djupet av nästa recession. Jag tänkte att jag skulle vara ute tidigt den här gången och varna innan alla andra gör det.

Nils Lundgren:

Jag skulle vilja börja med att ställa en fråga till Lars Werin angående statsskuldens påverkan på realräntan. Såvitt jag kan förstå så uppvisar den offentliga sektorns finansiella sparande endast ett begränsat underskott – några tiotal miljarder.

Med tanke på att vi samtidigt har en nominell ökning av bruttonationalprodukten så är det väl inte fråga om någon ökning i nettostocken av statspapper i förhållande till ekonomin i övrigt? Därmed borde heller inte ränteproblematiken bli aktuell under 1986. Dessutom får vi, som finansministern mycket riktigt påpekar, en fortsatt förstärkning av budgetbalansen så jag undrar på vilka grunder du drar dina slutsatser.

Mitt andra inlägg riktar sig till finansministern. Det verkar som om det finns förutsättningar för att vi skall klara av att hålla nere inflationen under 1986. De lönestegringar som sannolikt kommer att krävas i avtalsrörelsen får inte omedelbart genomslag i prisnivån.

Min gissning är att lönestegringstakten 1986 blir 7 à 8 procent och med tanke på att inflationen beräknas bli endast 4 procent så innebar detta en relativt kraftig reallöneökning. Efter skatt torde det bli ungefär 2 procent i fickan för de flesta inkomsttagare. Detta kommer i sin tur att generera en konsumtionsexpansion vilken är ett klart hot mot realränteutvecklingen.

De loften som finansministern olyckligtvis har gett inför valet innebär dessutom att regeringen är oförmögen att förhindra denna efterfrågeökning från hushållen. Bordan för att hålla nere realräntanivån måste då baseras av penningpolitiken och vi riskerar att omintetgöra de chanser att få ned räntan som finns.

Lars Werin:

Min diskussion om realräntan baserades på statsskuldens totala volym. Anledningen till att jag anser att detta mått är intressant är att det rimligtvis är den totala volymen av statspapper som måste konkurrera med placeringsformer på de finansiella marknaderna som är avgörande. Även om det finns möjlighet att påtvinga AP-fonden en betydande andel av statspappren så inbillar jag mig att andra subjekts beteende också påverkas. Den enda rimliga alternativa förklaring till realräntans höga nivå skulle vara att det finns betydande devalveringsförväntningar i Sverige.

Håkan Gergils:

Jag skulle vilja börja med att ta upp det fördelningspolitiska program som har diskuterats, bland annat av Stig Malm, den sista tiden. Det är tämligen oklart vad det i realiteten innehåller, men man kan möjligen skönja en tendens att söka minska incitamenten i ekonomin och att skärpa progressionen i beskattningen. I dagarna har det kommit ett programförslag från LO som andas väldigt mycket av planekonomi. Det vore intressant att höra finansministerns syn på ett sådant fördelningspolitiskt program och hur detta överensstämmer med den övriga ekonomiska politiken.

Det andra området som jag skulle vilja beröra är aktiebeskattningen. Jag noterar med tillfredsställelse att såväl finansministern som statsministern i valrörelsen lovade att den totala belastningen på aktier i form av skatt skulle förbli oförändrad. Finansministern tog i detta sammanhang också upp förmögenhetsbeskattningen och faststälde, med hänvisning till Kistner-fallet, att vissa förändringar kan komma ifråga – dock utan att det totala skatetrycket på aktiemarknaden skall öka.

I ett framträdande tillsammans med LO och TCO-ekonomer erkände Kjell-Olof Feldt sedan att det var staten som tjänade pengar på borsuppgången. Statskassan har fått in 800 miljoner i ökade intakter från förmögenhetsbeskattningen. Hur skall nu dessa extrainkomster användas? Jag hoppas att de kommer att användas som argument mot dem som önskar skärpa aktiebeskattningen ytterligare. Med tanke på hur viktigt det är att spelreglerna på aktiemarknaden är långsiktiga och stabila är det avgörande att regeringen vidhåller sina loften angående beskattningen.

Erik Lundberg:

Jag har svårt att hämta mig efter Kjell-Olof Feldts alltför övertygande beskrivning av det

ekonomiska läget. Det besvärande är ju att han dessutom har rätt i det han säger! Jag skulle emellertid vilja ta upp några frågor som har kommit lite i skymundan har tidigare ikväll.

Vi har alla konstaterat att den svenska konjunkturen vande osedvanligt snabbt denna gång och det gör att det gamla goda mönstret att Sveriges konjunktur varar ett år längre än den internationella har brutits. Faran är nu att den återhämtning av konjunkturen som vi står inför kommer att ske genom en uppgång av konsumtionen istället för genom ökade investeringar och expanderande export. Problemen förvärras av att världshandeln på viktiga områden retarderas. Dessutom har vi tyvärr en ganska svag insatsvarusektor, vilket gör att det blir väldigt jobbigt att leva efter den gamla sloganen att vi skall exportera oss ur krisen.

De förutsättningar som saknas för en industriexpansion är dock framförallt låga räntor. Jag tycker att det är oerhört snett att vi har en sådan uppladdning av likviditet och statspappersinnehav hos de stora svenska företagen. Det verkar finnas obegränsade medel att göra finansiella klipp och suspekta korsköp för. Enligt min åsikt innebar detta en obehaglig snedvridningseffekt på vår svenska ekonomi.

Företagens portföljer är felaktigt sammansatta och innehåller alldeles för mycket utländska lån. Staten vill å andra sidan undvika att låna i utlandet utan väljer istället att tubba företagen på pengar vilket naturligtvis också kostar i form av ökande räntor.

Mitt förslag på utväg ur detta olyckliga läge är att avskaffa valutaregleringen. Ett sådant beslut skulle skapa ett förtroende för svensk ekonomisk politik internationellt sett och dessutom skulle det ge företagen en möjlighet att rätta till sina portföljer – betala igen utländska lån. Genom att släppa kapitalrörelserna fria skulle vi dessutom få ned ranteläget och därigenom ge företagen incitament att utöka kapaciteten.

Kjell-Olof Feldt:

För att återvända till frågan om statsskulden och dess påverkan på rantorna i Sverige skulle jag vilja påpeka att nettoskuldens tillväxt, matt som andel av bruttonationalprodukten, håller på att plana ut. Det innebär att jag sällar mig till dem som anser att vi måste hitta andra förklaringar än finansiell obalans till den höga realräntenivå som vi lider av i Sverige idag. Jag tror att Nils Lundgren hade rätt när han i detta sammanhang förde in diskussionen på att ranteläget är i högsta grad avhängigt en grundläggande osakerhet om vår ekonomiska framtid.

Det är dock säkerligen inte fråga om några devalveringsförväntningar eftersom det måste vara uppenbart för envar att den tid är förbi då en regering i Sverige kan rädda landet ur ens en tillfällig knipa genom att devalvera. Där- emot handlar det om osäkerhet om framtida lönsamhet, om den lägre inflationsnivåns bestående och om avtalsrorelsernas resultat.

Våra möjligheter att få ner räntenivån är alltså i hog grad förbundna med att aktörerna i ekonomin får förtroende för att den utveckling vi nu ser kommer att bli bestående i framtiden. Det går faktiskt att prata upp räntan i Sverige om man använder sig av de rätta metoderna. Tyvärr är det svårare att prata ner den – det har jag fått erfara!

Sedan måste jag tillstå att jag tycker att Nils Lundgren är något lattsinnig när han gör sin prognos på loneutvecklingen. Han hugger i med 8 procents lonestegring – något som verkar helt och hållet taget ur luften. Hittills har löneförhandlingarna inte gett några indikationer på att resultaten skulle ligga i den storleksordningen. Med prognoser av den typ som Nils Lundgren ägnar sig åt kommer man naturligtvis till intressanta och oroväckande resultat vad avser den privata konsumtionens utveckling.

I detta sammanhang vill jag passa på att flika in en kommentar till professor Lundberg: Det är väl loneutvecklingen som avgör om expansionen i Sverige kommer att bäras upp av privat konsumtion? Finansplanen innehåller en prognos på konsumtionsökningen som ligger på 1,5 procent vilket betyder att faktorer som export och investeringar bidrar med åtminstone lika mycket till tillväxten.

Jag måste erkänna att jag inte riktigt förstod vad Nils Lundgren menade att jag hade avgett för löften i valrörelsen som skulle begränsa regeringens möjligheter att ingripa vid en alltför kraftig konsumtionsökning. Det finns inga loften som förhindrar en uppstramning av politiken på det området.

Håkan Gergils ställde frågor om fördelningspolitik och aktiebeskattning. Båda frågorna har debatterats flitigt på sistone och alla är överens om att man inte förbättrar löntagarnas levnadsstandard genom att öka beskattningen av vinster i företagen. Det fördelningspolitiska problem som ligger i botten är att många människor har haft en längre period med fallande realinkomster.

Ökad aktiebeskattning och förmögenhetsbeskattning skulle emellertid inte lösa dessa människors problem. Deras situation kan endast förbättras genom att vi ökar möjligheterna för dem att få arbete, minskar de skatter de själva betalar samt ger ekonomiskt utrymme för ökade reallöner.

Sedan kan jag stilla er nyfikenhet vad galler de omtalade 800 miljonerna – de skall användas till att minska budgetunderskottet och därmed ytterligare förbättra läget för förmögenhetsägarna. Resultatet blir ju lägre inflation och det kommer naturligtvis även kapitalägarna till del.

Det pågår en rad utredningar om beskattning av kapitalinkomster. Regeringen är inte helt nöjd med utformningen av skattesystemet på det här området och vår stravan är inte enbart att ta hänsyn till fördelningspolitiska effekter utan också att skapa rimliga förutsättningar för en fungerande aktiemarknad. Sedan kan jag ge Gergils rätt i ett avseende och det är att man inte bör utsätta en så hyperhysterisk marknad som aktiemarknaden för ständiga chocker genom förändringar i skatteregler o dyl. Anpassningar av förutsättningarna för värdepappershandeln bör ske så samlat, entydigt och långsiktigt som möjligt.

Erik Lundberg tog upp valutaregleringen i sitt inlägg och jag vill rikta uppmärksamheten på att vi just har fått ett mycket väl genomarbetat betänkande från valutakommittén som behandlar dessa frågor. Vi har idag ett lage, som professor Lundberg tidigare beskrev, med stor likviditetsuppsamling i de svenska företagen. Ett omedelbart avskaffande av valutaregleringen skulle emellertid sannolikt vara detsamma som att dra korken ur flaskan. Resultatet skulle bli ett mycket stort valutaflöde ur Sverige vilket i sin tur skulle tvinga regeringen att vidta korrigerande åtgärder genom den ekonomiska politiken med effekter på räntan som följd.

Valutakommittén menar istället att det finns goda förutsättningar för en avveckling av valutaregleringen i takt med att den samhälls-ekonomiska balansen i Sverige förbättras. Jag tror att det är fullt möjligt att lyckas med denna avreglering – vi har ju framgångsrikt genomfört betydande avregleringar på den interna kreditmarknaden.

Till sist skulle jag vilja säga några ord om funderingarna kring konjunkturen. Har vi egentligen haft några konjunkturer på 80-talet? Visserligen hade vi en ökning i tillväxttakten 1984, men var det något annat än en bubbla i en annars ganska jämn ekonomisk utveckling? En del ekonomer menar att detta är monetarismens förtjänst – genom att stabiliseringspolitiken har upphävts så har vi också avskaffat konjunkturerna. Jag tror dock inte att det är så enkelt, men kommer samtidigt inte ifrån att konjunkturcyklerna lyser med sin frånvaro.

Av denna anledning kan jag inte vara annat än skeptisk när Myhrman målar upp ett perspektiv där vi står i djupet av en recession om

två år. Naturligtvis skulle vi kunna bära oss så illa åt att vi staller till med en sådan utveckling själva, men att det skulle vara något naturfenomen har jag svårt att tro.

Jag kan se mycket elände som kan inträffa både inom Sverige och utomlands, men jag har ändå tillförsikt eftersom jag anser att det finns förutsättningar att på ett rimligt sätt lösa de långsiktiga problemen. Den här gången kan vi i regeringen dessutom inte skylla på någon annan — det känns skönt! Ett numera

ganska långt politiskt liv har lart mig att ingenting blir så bra som man väntar sig, men inget heller så illa som man fruktar!

Tony Hagström:

Med det ber jag att få tacka debattörerna för en intressant diskussion. Särskilt tackar vi finansministern för hans kommentarer kring en finansplan som för honom måste vara mycket vältuggad materia vid det här laget!